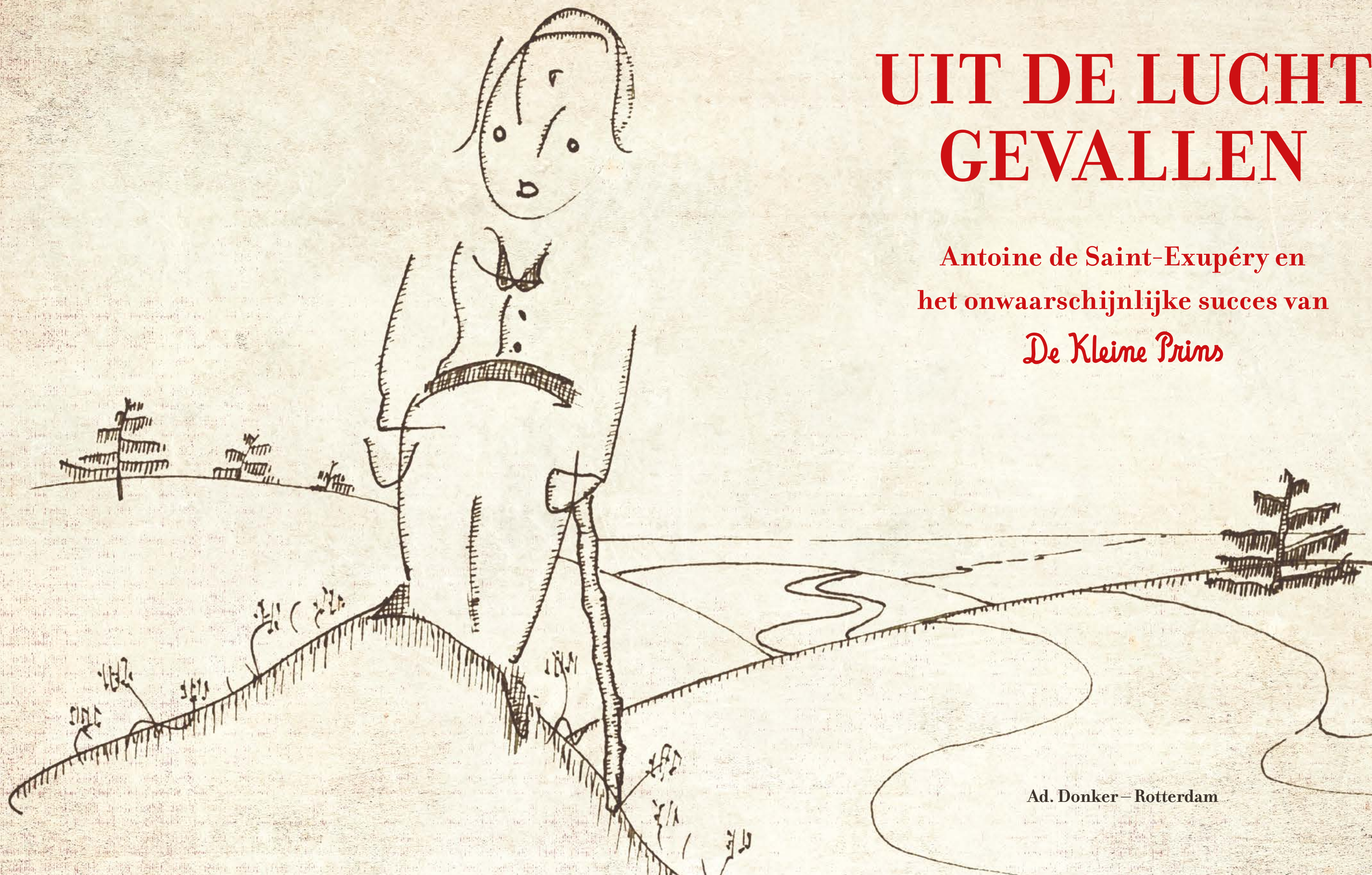

Erik van Muiswinkel

UIT DE LUCHT GEVALLEN

Antoine de Saint-Exupéry en
het onwaarschijnlijke succes van
De Kleine Prins

Ad. Donker – Rotterdam

INHOUD

Inleiding	8
HOOFDSTUK 1 Antoine de Saint-Exupéry	18
HOOFDSTUK 2 De kleine prins	82
HOOFDSTUK 3 De lezers	118
HOOFDSTUK 4 De vertalers	138
HOOFDSTUK 5 Het geheim	154
Bronnen	168
Dank	173

Voorstudie van de kleine prins met een pikhouweel, Morgan Library-manuscript.

Omslagillustratie: deze tekening maakte deel uit van een typoscript, bestemd voor Lewis Galantière. In potlood: *Ce n'est pas un dessin mais une maquette pour montrer l'échelle*. (Dit is geen tekening maar een model om de schaal aan te duiden.)

Het kenmerk van zeer goede kinderboeken is dat zij goeddeels onbegrijpelijk zijn

— Guus Kuijer
Het geminachte kind

*Buste van vrouw met kort haar,
Antoine de Saint-Exupéry
ongedateerd, eind jaren dertig.*

INLEIDING

Toen ik tien was, zag ik eens een schitterende prent in een boek over een jongetje in de woestijn, getiteld *De Kleine Prins*. De prent stelde een boa constrictor voor die een beest aan het opeten was. De tekening zag er zo uit:

Ik dook er met rode oren in, en legde het na een poosje teleurgesteld weg: dit verhaal was raar. Maar het was ook geheimzinnig, op een manier waar mijn tienjarige ik de vinger niet op kon leggen. Terwijl ik *De scheepsjongens van Bontekoe* en alle Kuifjes toen al driedubbel verslonden had, want begrijpend lezen was mijn probleem niet in 1971.

Begrijpen is ook maar het halve werk. Waar het echt om gaat, dat zie je niet op het eerste gezicht.

Maar ja: tot aan die passage was ik in het vreemde boekje niet gekomen.

Een flink deel van de wereldbevolking heeft ooit van *De Kleine Prins* gehoord, het verhaal gelezen, en er een vage hekel of een levenslange liefde aan overgehouden. Mensen die bij de titel geen belletje horen rinkelen, herkennen het verhaal alsnog wanneer ze een van de naïeve illustraties zien die de schrijver er zelf bij maakte.

De kleine prins en de zonsondergang,
illustratie uit het Morgan Library-
manuscript.

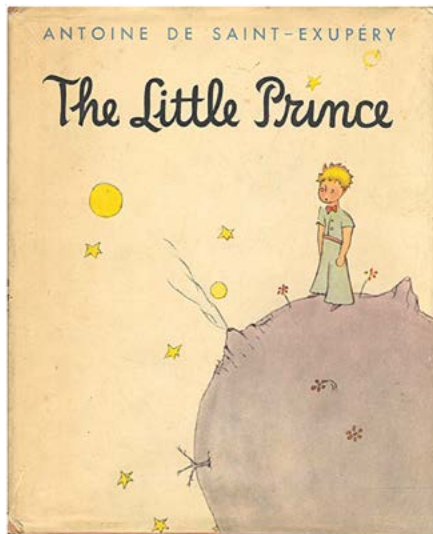

‘Dank voor uw brief’, kleine prins-figuurtje getekend door Consuelo Suncin, de echtgenote van De Saint-Exupéry (1942).

Of je je nu verveelt op een Zuid-Afrikaans, een Chinees, een Braziliaans of een Siberisch vliegveld: de kans dat je er naast de tabak en de Toblerone een *Kleine Prins* ziet liggen is levensgroot.

Tegelijkertijd is het voor een groot deel van alle wereldburgers die *De Kleine Prins* kennen onduidelijk waar hij vandaan komt – behalve van asteroïde B 612 natuurlijk. Dan blijven er in absolute aantallen nog duizenden kenners over, die je enthousiast zullen vertellen over Antoine de Saint-Exupéry, de piloot die vijf extra levens kreeg en toch

Omslag en gesigneerde pagina van de eerste Engelse editie, New York 1942.

maar vierenzeventig werd, beroemd door zijn romans *Vol de Nuit* en *Terre des Hommes*, verknocht aan *la Patrie*, Frankrijk. Een man die in tegenstelling tot generaal De Gaulle, aan wie hij een grondige hekel had, wél voor het vaderland stierf, in gevecht met de nazi’s, zomer 1944. Zeker in Frankrijk wordt die kennis nog wel opgepoetst op school en universiteit. In Nederland wordt alleen *De Kleine Prins* in de Franse les nog steeds gelezen: het is prettig dun, mooi geïllustreerd en in helder Frans geschreven. Maar het verhaal áchter het verhaal, daar zocht je in Nederland vergeefs naar. Met *Uit de lucht gevallen* hoop ik in die leemte te voorzien.

Het was een belevenis om de soms adembenemende decors van Saint-Exupéry’s familieleven, luchtvaartcarrière en literaire werk weer uit de magazijnen van de geschiedenis op te diepen.

En die hernieuwde kennismaking met een man die ook in Nederland tussen grofweg tussen 1935 en 1960 echt beroemd was, zou ook licht kunnen werpen op het immense succes van... Ja, wat is het? Een kinderverhaal, een sprookje? Een allegorie, een novelle? Daar ga je al.

De Kleine Prins is notoir lastig na te vertellen, hoewel uitgevers van over de hele wereld natuurlijk hun hand niet omdraaien voor flapteksten en samenvattingen van het soort: ‘Een piloot strandt in de woestijn en ontmoet daar een kleine prins van een andere planeet, die hem samen met een vos, een slang en een roos allerlei wijze lessen leert voordat hij weer naar zijn planeetje terugkeert. Deze klassieker is een must-read voor jong en oud.’ Flap- en brochureteksten zijn nu eenmaal onvermijdelijke ‘Literaire porno’, zoals Colum McCann het ooit doopte, maar ook voor wie er tijd en moeite in steekt is het bijna onmogelijk om *De Kleine Prins* kort en bondig samen te vatten.

Dat heeft direct te maken met de hoge betekenisdichtheid van de zesentwintig hoofdstukjes. Iedere zin, elke dialoog, alle observaties zijn geladen met betekenis. Soms tamelijk dik aangezet, soms uiterst subtiel.

Ook de filmische, sprongsgewijze opeenvolging van gebeurtenissen leent zich niet voor een korte weergave van wat je eigenlijk gelezen hebt. De samenvattingsindustrie voor middelbare scholen krijgt dan ook maar moeilijk vat op de *Prins*.

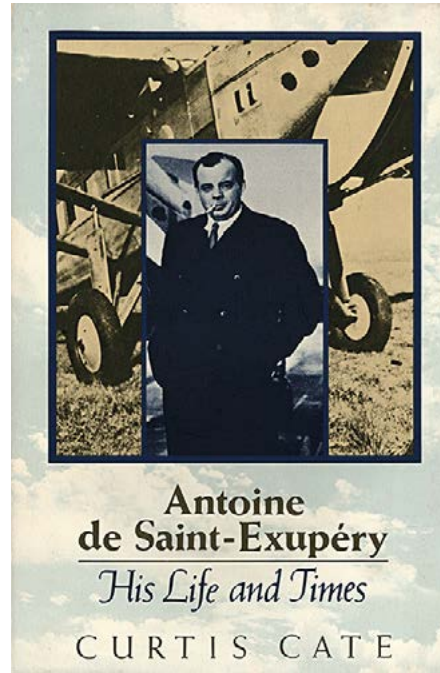
Ik suggereer dan ook om *De Kleine Prins* zelf erbij te houden als je *Uit de lucht gevallen* leest. Of beter: herlees het van tevoren nog eens. En pas daarna dit boek, als een *Lonely Planet* – die kan je ook beter ná de reis lezen, anders verknallen ze je hele vakantie met hun spoilers en hun dwingende adviezen.

De gereedschappen voor mijn karwei – het reconstrueren van de geschiedenis van *De Kleine Prins* en een poging tot het verklaren van zijn succes – bleken talrijk, maar lastig bereikbaar. De literatuur rond Saint-Exupéry is voor het grootste deel in Franse tweedehandsboekwinkels te vinden, en in mindere mate bij hun Duitse, Engelse en Amerikaanse collega's. Saint-Exupéry's overige literaire werk, zes boeken maar, vind je in Nederlandse vertaling nog wel binnen onze landsgrenzen.

Er is na zijn dood veel geschreven over de auteur. Rijen boeken over zijn dubbele carrière van vliegenier en schrijver, zijn liefdes, vrienden en familie, zijn filosofie, journalistiek, oeuvre en stijl.

Ik heb voor *Uit de lucht gevallen* zeven biografieën gebruikt, zorgvuldig geresearchte informatie van geharde professionals. Daarvan zijn er drie in het Engels verschenen, drie in het Frans, en een in het Duits. In het Nederlands is alleen een vertaling van Paul Websters Engelse biografie te vinden. Het minutieus gedocumenteerde werk uit 1994 van de Amerikaanse biografe Stacey Schiff-La Bruyère heeft veruit het meest opgeleverd; Schiff borduurde op haar beurt voort op de eerste serieuze Exupéry-biografie, van Curtis Cate uit 1970. De recentere biografie uit 2013 van de Roemeens-Franse professor Virgil Tanase is minder uitvoerig, maar analytischer en scherper dan zijn voorgangers. Hetzelfde geldt voor het werk van de Duitse literator Josef Hanimann, met de intrigerende titel *Der Melancholische Weltenbummler* (De Melancholieke Globetrotter).

Hij is dan wel geen Churchill, Lincoln of Gandhi, met wier gestapelde biografieën je de Nederlandse kust inmiddels kan beschermen tegen de zeespiegelstijging, maar Antoine de Saint-Exupéry speelt biografisch gezien wel in de eredivisie. Ik vond dat verrassend, en vermoed tegelijkertijd dat hij dat zonder *Le Petit Prince* nooit had klaargespeeld.

De beide weduwen Consuelo de Saint-Exupéry en Noëlle Guillomet in de Aéro-Club de France bij de presentatie van een Exupéry-special van Icare, 1964.

Er verschijnen bovendien in Frankrijk tot op de dag van vandaag uitgaven van zijn werk – nog in 2021 een bundel pittige, soms dramatische brieven van en aan zijn Salvadoraanse echtgenote Consuelo. Zijn correspondentie en *Carnets* (filosofische en politieke gedachten en aantekeningen) zijn allemaal beschikbaar, en er zijn allerlei luxe plaatwerken op de markt met honderden foto's, documenten, manuscripten, tekeningen, schilderwerk en schetsen van Saint-Ex zelf.

Een onschatbare schaduwbiografie in artikelen vormen de themanummers van *Icare*, een Frans luchtvaarttijdschrift van boekomvang dat in de jaren zeventig en tachtig zeven edities integraal aan Saint-Exupéry wijdde, van het geboortjaar 1900 tot zijn postume, naoorlogse schrijversbestaan. De redactie verzamelde persoonlijke getuigenissen en verslagen van mensen uit alle hoeken en gaten van zijn leven; intimi die destijds

Figuurtje, door Exupéry in de 'stamtafel' bij Bernard Lamotte thuis gekrast, New York, 1942.

allemaal nog leefden. De hoeveelheid documentatie die *Icare* heeft opgediept is geweldig, en latere biografen hebben daar op hun beurt weer volop gebruik van gemaakt.

Uit de lucht gevallen opent met een schets van het leven van Antoine de Saint-Exupéry (1900-1944), met de nadruk op biografische elementen die in *Le Petit Prince* in vermomming terug te vinden zijn.

In het tweede hoofdstuk ga ik op expeditie naar de bronnen van de *Prince* en schets de omstandigheden waaronder

Saint-Exupéry het schreef. Zelfs een compleet, vroeg manuscript van het boek is beschikbaar voor iedereen. Gallimard, de Parijse uitgever van *Le Petit Prince* sinds 1946, heeft het in 2013 in facsimile openbaar en betaalbaar gemaakt. Een mooie bron van informatie over het scheppingsproces, met koffievlekken, brandgaatjes en al.

De ontvangst van *Le Petit Prince* op aarde is een verhaal apart: mijn derde hoofdstuk. Schaarse, maar bewonderende kritieken bij verschijning in New York, matige verkoopcijfers, en veel discussies of het nu om een kinderboek ging of niet. Na de oorlog verschijnt de eerste echt Franse editie bij Gallimard, en in de broeierige Europese chaos van het eerste decennium na de Tweede Wereldoorlog beginnen de vertalingen aan hun opmars.

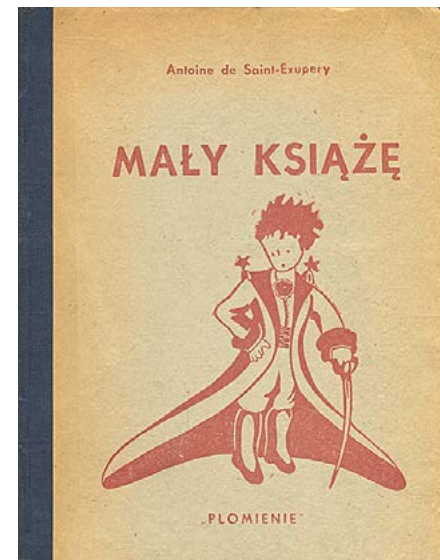
Dan klinkt in Frankrijk in de jaren zestig en zeventig de kritiek op de heldenstatus van Saint-Ex, gevolgd in de jaren tachtig en negentig door een wereldwijde explosie van zeer ónkritisch enthousiasme, de opmars tot het meest vertaalde moderne boek ter wereld, en overal op de aardbol museum-pjes, pretparken, merchandise en standbeelden.

In het vierde hoofdstuk licht ik daar het fenomeen van de wereldwijde vertalerskoorts rond *De Kleine Prins* uit. De Poolse *Maly Ksiaze* was de allereerste, in 1947 al. Het succes van het boekje in het buitenland krijgt op den duur een heel eigen dynamiek.

De collectioneur Jean-Marc Probst uit Lausanne is een belangrijke pion in dit spel, en ik bouw dit kosmopolitische hoofdstuk rond zijn databank, zijn ervaringen en die van mijzelf als vertaler.

In het slothoofdstuk probeer ik het raadsel en de verrassing van het wereldwijde succes te verklaren, eerst en vooral vanuit de kracht van de vertelling zelf.

Mijn eigen verzameling *Prins*-vertalingen, vooral in stads- en streekdialecten, is rond 2000 ontstaan uit nieuwsgierigheid naar taal en taalvarianten, niet naar de vertelling zelf. Naar aanleiding van een onderwijscongres besloot ik het eens grondig te herlezen vanwege een merkwaardige paradox: als lezers, docenten en ouders in zoveel totaal uiteenlopende landen *De Kleine Prins* omarmen, waarom is er in hun onder-

Jean-Marc Probst (links) en Erik van Muiswinkel, Lausanne 2021.

wijssystemen dan zo weinig terug te vinden van het respect voor de kinderziel en het kindertellect, dat uit het verhaal spreekt?

Pas bij die late herlezing, in 2017, liep ik tegen het monument *Le Petit Prince* aan en was in één klap wakker: het is een literair brok energie dat zich tot de rest van Saint-Exupéry's oeuvre verhoudt als Parijs tot de rest van Frankrijk: een heftig en gezond kloppend hart in een respectabel, maar verouderd lichaam.

De nieuwe vertaling die ik er in 2020 van maakte, drukte mij woord voor woord met de neus op de literaire feiten: het was inderdaad een raar boek, maar mijn oudere zelf kon er nu eindelijk de vinger op leggen waar hem dat in zat.

Inmiddels ben ik erachter dat mijn persoonlijke leesgeschiedenis van *De Kleine Prins* veel mensen bekend voorkomt. Familie, vrienden, maar ook bijvoorbeeld docenten Frans op middelbare scholen hadden dezelfde ervaring als honderden mensen die ik online tegenkwam: als kind vonden ze de platen grappig, ontroerend en indrukwekkend (de baobabs!), maar het verhaal bleef raadselachtig en uiteindelijk ontoegankelijk. Als jongere of student leek het ze weer te kinderachtig, en om onduidelijke redenen overschat. Soms pas tientallen jaren later kregen ze alsnog waardering voor de ongebruikelijke mix van satire, esprit, praktische filosofie en mythische levenswijsheid van *De Kleine Prins*.

Weer anderen zijn immuun voor de symboliek, de toon en de inzet van het verhaal, en blijven er ver van.

Er zijn ook nogal wat mensen die het boek lezen op kruispunten en mijlpalen in hun leven, bij ziekte, huwelijk, examen of sterfgeval, en er sterk persoonlijke herinneringen aan bewaren. Je zou met die getuigenissen weer makkelijk een boek of een feelgood-kalender kunnen vullen, eerlijk gezegd zou het me verbazen als die niet al bestaan. Maar ja: neem de drieëndertig onvertaalde boeken die er alleen al in het Japans over *De Kleine Prins* geschreven zijn: hoe zou ik die kunnen beoordelen?

We zijn gehandicapt als we de wereldwijde *Petit Prince*-wetenschap willen bijhouden, want dit is een van die universele boeken waarover in het Russisch, Farsi, Chinees, Japans en Koreaans in studies, artikelen, graphic novels en zelfs in

romanvorm is gepubliceerd. En dat is zonder vertalingen voor geen mens meer te behappen.

Er zwerven veel verschillende kleine prinsen door de wereld. Je kan, als je naast Nederlands ook Engels, Frans en Duits leest, in honderden boeken, studies, artikelen, fora en blogs kennismaken met de kinderprins, de sprookjes-folkloreprins, de literaire prins, de moralistische prins, de pedagogische prins, de religieuze prins, de satirische prins, de zelfhulpprins, de ecologische prins en de Hollywoodprins.

De meesten van hen komen, vluchtig of uitgebreid, in de loop van dit boek ter sprake.

Nederland en Frankrijk zijn de laatste decennia cultureel uit elkaar gedreven. Het Institut Néerlandais in Parijs, sinds 1957 een centrum voor contacten, lezingen en uitwisselingen, is in 2013 gesloten, en het aantal Nederlanders dat vloeiend Frans spreekt of het moeiteloos leest is, laten we zeggen, niet gegroeid. Natuurlijk zijn er nog volop goede Nederlandse vertalers die het beste van de Franse literatuur binnen ieders bereik brengen, natuurlijk worden Grunberg, Koch, Van Dis en Rijnveld heus wel in het Frans vertaald, en liep een wereldberoemde auteur als Michel Houellebecq in 2016 zelfs op ons Boekenbal rond, maar door de bank genomen wordt de Franse literatuur in Nederland, net als vanzelfsprekend de Nederlandse in Frankrijk, zwaar overschaduwd door het artistieke en commerciële geweld van het Angelsaksische boek.

De Nederlandse taal leverde planken vol serieuze boeken op over Hamlet, Faust, Leopold Bloom, Harry Potter en Kuifje, en maar drie lastig vindbare beschouwingen over *De Kleine Prins*.*

Le petit bonhomme, dat veelvertaalde ventje, verdient allicht meer in het land waar hij al in 1951 verscheen. Hij heeft er lang genoeg op gewacht.

* Mees, Haans en Schockaert, opgenomen in *Bronnen*, p. 171.

HOOFDSTUK I

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

De man die midden in de Tweede Wereldoorlog *Le Petit Prince* schreef was een drieënveertigjarige, wereldberoemde Franse piloot in ballingschap.

Antoine de Saint-Exupéry schreef en tekende het werk in New York, gedurende ongeveer negen maanden, en krap twee jaar verwijderd van zijn plotselinge, gewelddadige dood. Een einde waar hij het zelf vaak over had, en dat hij op een merkwaardige manier in *Le Petit Prince* leek te voorzien.

Geboorteakte van Antoine Jean-Baptiste Marie Roger de Saint-Exupéry, Lyon, 1900.

Links: Consuelo Suncin en Antoine Saint-Exupéry, begin jaren dertig.

Voor de biograaf is zijn geboortedatum, 29 juni 1900, een zegen. Bij elke mijlpaal weet je zonder hoofdrekenen hoe oud de held op zijn huwelijksdag (31), tijdens zijn luchtdoop (12) of bij zijn vierde bijna-fatale vliegtuigcrash (38) was.

Antoine de Saint-Exupéry was al in 1939 een beroemdheid in Frankrijk en ver daarbuiten, vanwege twee succesvolle boeken: *Vol de Nuit* (Nachtvlucht) en *Terre des Hommes* (Het rijk der mensen). Hij won er grote prijzen mee, en zijn avonturen en beschouwingen bereikten in Engelse, Duitse, Russische en Spaanse vertalingen binnen de kortste keren de hele wereld.

Maar die populariteit werd ook aangewakkerd door zijn reputatie van *man of action*: hij was een pionier in de luchtvaart die regelmatig de voorpagina's haalde, en zijn boeken waren zo autobiografisch dat ze bijna geen fictie meer te noemen waren.

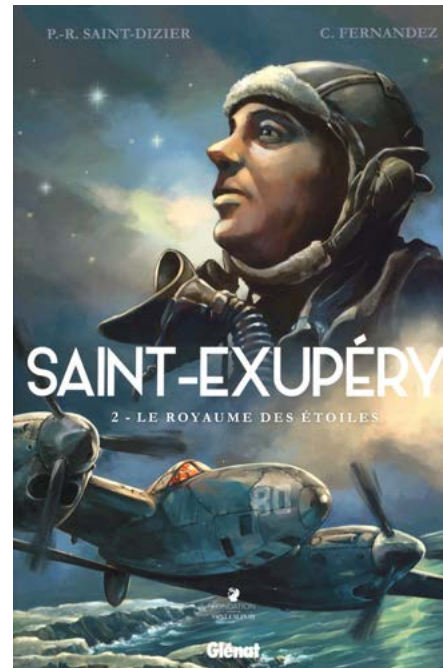
Sommigen van zijn collega's vielen hem na de publicatie van *Vol de nuit* af, lieten anoniem weten hem een matige

piloot en een verstrooide aansteller te vinden, die bovendien zonder toestemming hun levens gebruikte als munitie voor zijn verhalen. De intellectuele *scene* in Parijs kon hem dan weer niet helemaal serieus nemen met al dat gevlieg: sommigen beschouwden hem als een groot kind dat altijd aandacht zocht met spektakel en gedoe. Zijn hele volwassen leven heeft hij van die spagaat tussen *écrivain* en *aviateur* evenveel profijt als last gehad.

De man was echt beroemd. Maar nu, een eindweegs de eenentwintigste eeuw in, is er van hem niet veel meer over in het collectieve bewustzijn: *Saint-Exupéry, piloot, Frankrijk, Kleine Prins*. Tweedehandsboekverkopers vertellen dat *Vol de nuit* en *Terre des hommes* nog regelmatig opduiken in hun handel. In Frankrijk zelf zorgt een combinatie van hartig chauvinisme en een ouderwets schoolstelsel ervoor dat de schrijver en oorlogsheld niet in de vergetelheid raakt, maar in de rest van de wereld is Saint-Ex, zoals hij liefkozend genoemd werd, vrijwel verdwenen achter het prinsje dat hij zelf ooit bedacht.

Het leven van Antoine de Saint-Exupéry leest als een intense graphic novel. Er zijn dan ook meerdere getekende biografieën over hem verschenen in Frankrijk, waar die vorm van literatuur hoog ontwikkeld is.

Bovendien zijn er veel goede foto's van Saint-Exupéry beschikbaar. De ongeveer vijftien serieuze biografieën die er over hem zijn geschreven (althans in talen die ik kan achterhalen en lezen) leveren ongelooflijk veel details en inzichten. We beginnen met een ijzersterk parallelverhaal: de geschiedenis van de luchtvaart en de carrière van Antoine de Saint-Exupéry.

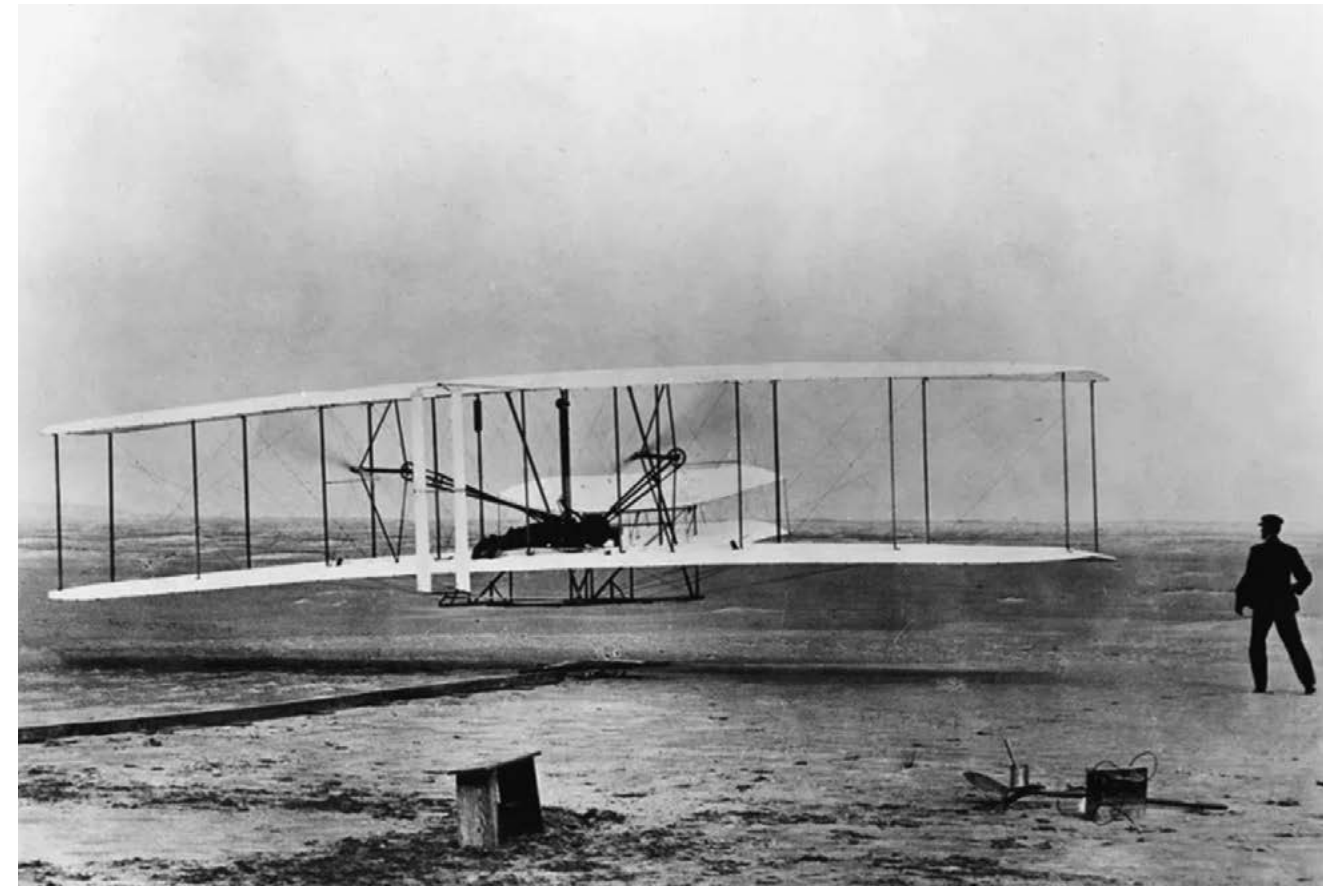

Deel 2, 'Het koninkrijk der sterren',
van de getekende biografie van
P.R. Saint-Dizier en C. Fernandez

Aviateur

Op 17 december 1903 drukte een fotograaf op het strand van Kitty Hawk in North Carolina netjes af, en wel op een historisch moment. Een moment zó groot dat de eerste man op de maan erbij verbleekt. Op die foto voert Orville Wright, over een krakkemikkige monorail aangesleept door zijn broer Wilbur, de eerste gemotoriseerde vlucht in de geschiedenis van de mensheid uit; plat op zijn buik liggend, in een zelfgebouwd wapperend-wankel vliegtoestel. Krap 37 meter ver vloog hij, een paar meter boven de grond. Maar wel gecontroleerd, zonder wind of ballonnen, voortgestuwd door twee propellers die draaiden op een speciaal voor dit doel gebouwde viercilindermotor. Die fotograaf, een vriend van de Wrights, stond daar niet toevallig. Het moest gebeuren, men was er in meerdere landen al jarenlang met bloed en zweet, intriges en ongelukken naar op weg, maar dit was het moment! Veel Fransen claimen overigens dat 'hun' pionier, de

De gebroeders Wright maken de eerste
gemotoriseerde vlucht ooit, 17 december 1903.

uitvinder Clément Ader, al tien jaar eerder vloog, maar daar waren geen getuigen bij en de constructie van zijn toestel maakte stuurcontrole onmogelijk.

Met hun tweede vlucht, op dezelfde 17 december, scherp-ten Orville en Wilbur Wright hun eigen record aan tot tweehonderdzig meter.

Om een indruk te geven van de snelheid waarmee de luchtvaart zich ontwikkelde: al in 1926 kon Saint-Exupéry als ‘vliegende postbode’ in anderhalve dag van Toulouse naar Dakar vliegen: 3500 kilometer over steden, bergen, zeeën en woestijnen.

De aloude droom van de mensheid was in een ongelooflijk tempo werkelijkheid geworden, met als lugubere motor de Eerste Wereldoorlog.

Toen hij twaalf was maakte Antoine zijn eerste vlucht. De familie woonde in de buurt van het vliegveldje bij Ambérieu, in de regio Lyon. Op dat geïmproviseerde terrein, een paardenrenbaan annex *aérodrome*, experimenteerden twee jonge pioniers in een grote werkplaats met zelfgebouwde vliegtuigen. Het waren de Pools-Franse broers Piotr en Gabriel Wroblewski-Salvez, namen die tijdgenoot Hergé voor *Kuifje* bedacht had kunnen hebben. De luchtvaart was dus negen jaar oud toen Antoine, *schoon zijn moeder ’t hem verbood*, net zolang

De Monoplan W, de vleermuisachtige machine waarin Saint-Exupéry zijn eerste vlucht ooit maakte.

Een reconstructie van de zeil-vliegfiets die Antoine op zijn twaalfde bouwde met twee stukken bezemsteel (expositie Lyon, 2021).

bedelde tot hij aan boord mocht klimmen van de Monoplan W, het vleermuisachtige toestel van de Wroblewski's. Hij mocht met meneer Gabriel twee rondjes boven het terrein meevliegen, en was verkocht: hij kende vanaf dat moment geen ander doel dan in de wolken te zijn.

Twee jaar later kwamen de Wroblewski's op dezelfde plek tragisch aan hun eind. Gebroederlijk samen, tijdens een testvlucht waarbij een complete vleugel afbrak. Marie de Saint-Exupéry schreef nog een condoleancebriefje aan de moeder van de broers, ondanks haar boosheid twee jaar eerder dat ze Tonio toch hadden meegenomen in zo'n onbetrouwbaar toestel.

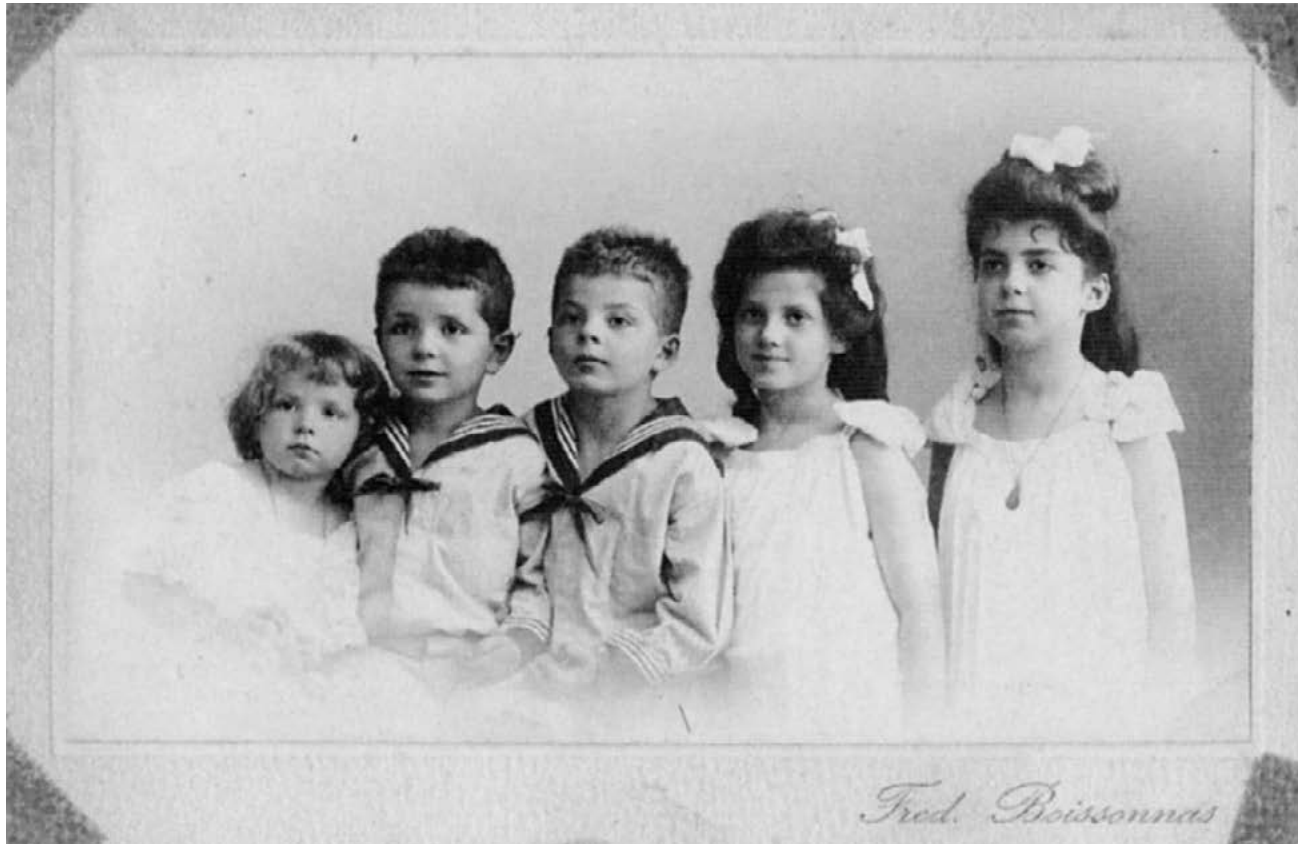
De kans om gezond oud te worden was voor luchtvaartpioniers gering.

Het leven van Antoine de Saint-Exupéry had op veel momenten en manieren anders kunnen lopen. Zijn keuze voor een vrijbuitersbestaan achter de stuurknuppels van telkens nieuwe vliegende sigarenkisten werd voor een goed deel bepaald door toeval, geluk en de medewerking van goede vrienden. Die had hij in ruime mate, want Antoine was een grote (een meter negentig), interessante, geestige en begaafde jongen. Als hij ergens binnenstapte draaiden mensen hun hoofd in zijn richting, en hij kreeg dingen voor elkaar die anderen konden vergeten. Toen hij een publieke figuur werd maakte hij bovendien volop gebruik van zijn roem.

Maar alles begon bij zijn onhandige charme. Léon-Paul Fargue, een oude vriend, herinnerde zich 'de grote Saint-Ex, voor wie niets onmogelijk was, en die ongeneeslijke wonden sloeg in de harten van degenen die hem, al was het maar één keer, zagen glimlachen'.*

* Léon Fargue, *Souvenir de Saint-Exupéry*, Icare nr. 75, p. 53.

Vijf kinderen in een park

Het park achter tante Tricauds landhuis in Saint-Maurice-de-Rémens.

Links boven: Gabrielle, François, Antoine, Simone en Marie-Madeleine de Saint-Exupéry.

Links onder: Jean de Saint-Exupéry.

Rechts onder: Marie de Fonscolombe.

Antoinetjes kinderjaren waren tamelijk onbezorgd en speelden zich, door een noodlottig toeval, vanaf zijn vierde jaar in een sprookjesachtige omgeving af. In de zomer van 1904 zakte zijn vader op een station in de buurt onverwacht in elkaar. Jean de Saint-Exupéry stierf, eenenveertig jaar oud, in de armen van zijn vrouw aan een hersenbloeding. De vijfentwintigjarige Marie had net haar vijfde kind gekregen, Gabrielle (de enige die later op haar beurt kinderen kreeg, zodat haar kleinzonen, uit de familie d'Agay, nu de nalatenschap beheren).

De situatie was dramatisch, maar het welgestelde deel van de inmiddels wat in aanzien gedaalde adellijke familie 'De Saint Exupéry' (zonder streepje, vond en schreef Antoine zelf; de uitgevers en biografen kozen er uiteindelijk wel voor) schoot het getroffen gezin direct te hulp.

Om beurten logeerde de hele menagerie de eerste jaren op de landgoederen van respectievelijk een tante en een oma: Saint-Maurice-de-Rémens, vlak buiten Lyon, en Chateau la Môle veel zuidelijker, bij Nice.

Parken, bossen, vijvers, dieren, spelletjes, toneelstukjes, muziek, practical jokes, én boven alles de kostbare vrijheid om daar in schoolvrije uren rond te mogen dwalen... Deze gouden jaren etsten honderden herinneringen aan die magische kindersfeer voorgoed in het olijke en toch serieuze hoofdje van de kleine Antoine. Hij bewaarde vanaf zijn achtste alle mogelijke schrijfsels, knutsels en dierbare objecten in een kleine scheepskist, bekleed met kleurige stofjes, een schatkist die hij af en toe opende om bij de uitgestalde inhoud zijn verbeelding verre vluchten te laten maken. De jeugdsentimentele schatkamer zou niet veel later al diepe sporen trekken in zijn literaire werk.

Een lange, internationale rij Exupéry-beschouwers heeft dus prompt in de afgelopen decennia alle elementen uit die gelukkige jeugd enthousiast richting de toekomst geïnterpreteerd: hij speelde het liefst alleen, geen wonder dat hij naar de woestijn trok. Pas op, hij had vier zussen, en zijn vader en broer stierven voortijdig: verklaart dat zijn harem aan vrienden en minnaressen?

De werkelijkheid is tegelijk simpel en gecompliceerd. Natuurlijk is er van zijn leven heel veel terug te vinden in zijn literaire werk. Dat is grondig beschreven en bestudeerd. Maar juist in *De Kleine Prins* deed hij dat veel subtieler dan elders in zijn werk.

Neem *Pilote de Guerre* (Oorlogsvlieger) uit 1940: midden in een gewelddadig luchtgevecht boven Arras zwenkt hij in het verhaal naar zijn kindertijd, en zit de lezer opeens midden in het zelfbedachte spel ‘Ridder Aklin’ dat de vijf Exupérietjes in het park van Saint Maurice-de-Rémens speelden. De verteller mengt de onschuld van 1910 met de realiteit van 1940, culminerend in de woorden ‘binnen enkele seconden werd daar keer op keer een slachting onder de kinderen aangericht’. Luguber dubbelspel, doeltreffend, maar subtiel is het niet.

Saint-Exupéry schreef, naast zijn journalistieke werk, zijn brieven en het onvoltooide *Citadelle*, niet meer dan zes dunne boeken, als we de indrukwekkende *Lettre à un otage* (Brief aan een gijzelaar) uit 1943 meetellen. Die zes boeken zijn nauwelijks fictie te noemen, zo stampvol zitten ze met autobiografische echo’s, verwijzingen en overpeinzingen. Je moet werkelijk je best doen om passages te vinden die níét zijn terug te voeren op een werkelijk beleefde episode.

Een fors deel van Saint-Exupéry’s privéleven en gedachtewereld vinden we terug in honderden brieven en in zijn postuum gepubliceerde *Carnets*, fragmentarische dagboek-aantekeningen die een beetje doen denken aan de *Ideeën* van Multatuli (zij het een stuk minder geestig).

In zijn eerste vier boeken, *Courrier Sud*, *Vol de Nuit*, *Terre des Hommes* en *Pilote de Guerre*, mengt hij spectaculaire actiescènes met nostalgische overpeinzingen over wat het betekent om als kind in een eigen veilige wereld te mogen rondrennen. Een vrijheid die je, in zijn ogen, de kans geeft jezelf te aarden (Exupéry gebruikt vaak ‘wortelen’, *raciner*) in je eigen taal, familie en vaderland. Om zo veilig te kunnen opgroeien in de tradities, waarden en normen van je gemeenschap. Dat die ontwikkeling bij hemzelf zachtjes uitgedrukt met horten en stoten ging, wilde hij met deze harts-tochtelijke passages misschien wel overstemmen. Het woord en de daad waren bij Saint-Exupéry lang niet altijd fijntjes op elkaar afgestemd.

Een van de grote vondsten van *Le Petit Prince* was juist dat Saint-Exupéry alle expliciete verwijzingen naar zijn eigen

Boven: Illustratie van Bernard Lamotte bij *Pilote de Guerre*.

Rechts: Marie de Fonscolombe, rond 1910.

Onder: De jonge Saint-Exupéry op kostschool in Fribourg, 1915.

biografie eruit heeft gestreept. Het op één na kortste hoofdstukje XVIII illustreert dat mooi: een eenzaam bloemetje geeft de zoekende kleine prins wat summiere informatie over de mensen op aarde, die hij dan nog niet ontmoet heeft: ‘(...) je weet eigenlijk nooit waar je ze kan vinden. De wind blaast ze voort. Ze hebben geen wortels, dat is hun grote nadeel’. In de twintig woorden van een eenvoudige observatie klinkt zijn levenservaring op dit gebied luid en duidelijk door.

De eerste van de vele dreunen die het leven Antoine toe zou dienen – de dood van zijn vader ging goeddeels aan de kleuter voorbij – kwam op 10 juli 1917. Door hun goed getimede geboorte waren de broertjes Antoine en François de Saint-Exupéry op het nippertje ontsnapt aan de abbatoirs van de Eerste Wereldoorlog. Maar François ontwikkelde in de zomervakantie van 1917 een reumatische koorts, die in de pre-antibiotica periode nog levensbedreigend was.

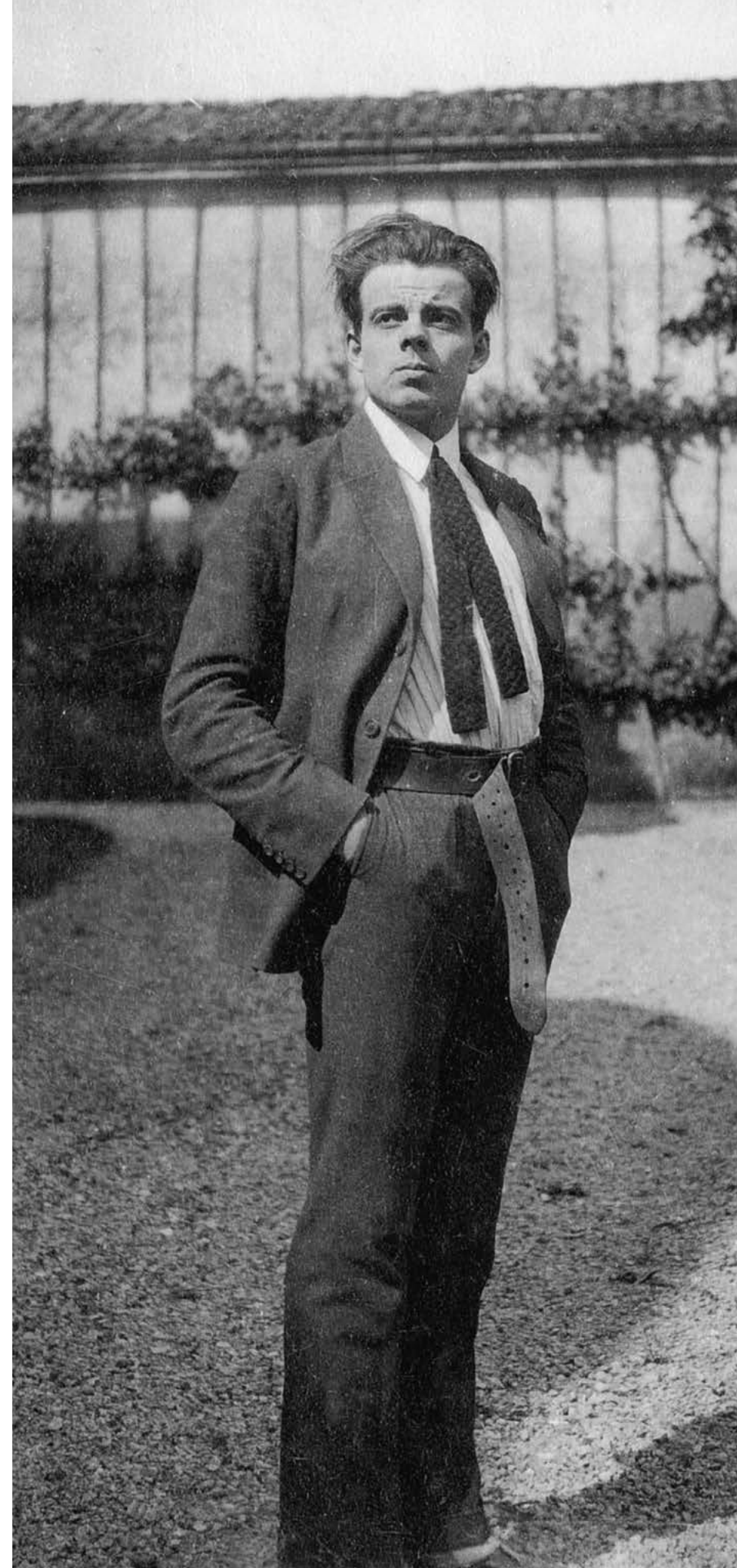
Terwijl Antoine aan zijn bed zat stierf François, vijftien jaar oud, een onthutsend snelle dood. De foto van zijn broertje op zijn doodsbed is door Antoine zelf gemaakt.

De oudste zoon was nu ook de enige man in het gezin. In het leegbloedende Frankrijk van *la Grande Guerre* was dat een verantwoordelijkheid die hij zeker gevoeld moet hebben. In brieven aan vrienden en familie toonde Antoine in de loop der jaren allerlei vormen van schuldgevoel over het feit dat hij die verantwoordelijkheid niet in daden omzette, omdat zijn eigen ambities in de luchtvaart en de literatuur hem opslokten.

In *Pilote de Guerre* (1940) schrijft Saint-Exupéry voor het eerst expliciet over de dood van François:

“Toen ik vijftien was heb ik op dit gebied mijn eerste les geleerd: mijn jongere broer was al een paar dagen opgegeven. (...) Hij zegt op een heel gewone toon: “ik wilde je nog spreken voor ik doodga. Ik ga dood.” Hij krimpt ineem onder een zenuwaanval die hem het zwijgen oplegt. Tijdens de aanval maakt hij een ontkenkend gebaar, dat ik niet begrijp. Ik denk dat hij weigert te sterven. Maar zodra de aanval is bedaard legt hij me uit: “Maak je geen zorgen... Ik lijd niet. Ik heb geen pijn. Ik kan het niet tegenhouden. Het is mijn lichaam.” (...)

Er is geen dood meer wanneer je die ontmoet. Mijn broer zei: “Denk eraan dat je dit allemaal opschrijft...” Wanneer het lichaam desintegreert, toont zich de essentie. De mens is louter een knooppunt van relaties. Alleen die relaties tellen voor de mens. Het lichaam is een oud paard dat we achterlaten.’

De echo's van dit lang vervlogen drama (de schrijver vergist zich in zijn eigen leeftijd: hij was zeventien) klinken twee jaar later minder expliciet, maar glashelder door in het zelfgekozen afscheid van de kleine prins, in het voorlaatste hoofdstuk XXVI. Daar is het lichaam een ‘schors’ geworden, die je afschudt.

Pagina 28: François de Saint-Exupéry op zijn sterfbed, 1915, foto genomen door Antoine.

Links: Antoine, zeventien jaar oud.